

DKD005
Acil
Gerileme (-1)

Doğu Karadeniz Dağları

Yüzölçümü : 1728316 ha

Yükseklik : 0 m - 3932 m

Boylam : 40,43°D

Enlem : 40,81°K

İl(ler) : Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Bayburt, Erzurum, Gümüşhane

İlçe(ler) : Artvin merkez, Borçka, Hopa, Arhavi, Murgul, Yusufeli, Rize merkez, Hemşin, Fındıklı, Ardeşen, Pazar, Çayeli, Çamlıhemşin, İyidere, Güneysu, Kalkandere, İkizdere, Derepazan, Trabzon merkez, Hayrat, Of, Sürmene, Araklı, Arsin, Yomra, Akçaabat, Çarşıbaşı, Vakfikebir, Beşikdüzü, Şalpazarı, Tonya, Düzköy, Maçka, Köprübaşı, Dernek Pazarı, Çaykara, Eynesil, Görele, Tirebolu, Çanakçı, Güce, Doğankent, Gümüşhane merkez, Kürtün, Torul, Köse, Bayburt merkez, Aydıntepe, Demirözü, İspir, Pazaryolu

Koruma Statüleri : Milli park, tabiatı koruma alanı, tabiat parkı, tabiat anıtı, yaban hayatı geliştirme sahası, özel çevre koruma bölgesi, doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı

EKOĞRAFYA

Doğal yaşam açısından büyük öneme sahip olması ve kesintisiz doğal yaşam alanları içermesi nedeniyle bu bölge diğer ÖDA'lardan farklı olarak bir "ekokoğrafya" şeklinde tanımlanmış ve bu envanter kapsamında bir bütün olarak incelenmiştir. Önümüzdeki yıllarda daha detaylı araştırmalar yapıldıktan sonra Doğu Karadeniz Dağları ekokoğrafyasının çok sayıda ÖDA'ya bölünmesi gündeme gelecektir.

Güzel amannisa (*Melitaea aurelia*) © Ahmet Baytaş

■ **Alanın Tanımı:** Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip koruma öncelikli alanı olan bölge, Doğu Karadeniz kıyı şeridini ve bu kıyılara paralel olarak uzanan yaklaşık 250 km uzunluğunda ve büyük ölçüde bazik volkanik kayalardan oluşan çok büyük bir dağ silsilesini içerir. Alanın batı sınırını Harşit Çayı, güneydoğu sınırını Çoruh Nehri, doğu sınırını ise Karçal Dağları ve Gürcistan sınırını oluşturmaktadır.

Karadeniz kıyı çizgisinden başlayan dağlar, batı bölümlerinde nispeten alçak olup doğuya doğru gidildikçe yükselmekte ve Türkiye'nin en yüksek dördüncü zirvesi olan 3932 metrelik Kaçkar Dağları ile doruğa ulaşmaktadır. Bölgede 3000 metrenin üzerinde çok sayıda zirve bulunmaktadır: Deveboynu Tepe (3082 m), Soğanlı Dağları (3376 m), Altıparmak Dağı (3499 m), Demir Dağı (3188 m), Güngörmez Dağı (3523 m), Kurt Dağı (3224m), Gül Dağı (3348 m).

Dağların kuzey yamaçları denize dik iner. Çok sayıda akarsu ve mevsimsel dere güneykuzey doğrultusundaki derin vadilerden sayısız şelaleler yaparak denize ulaşır. Dağın üst kesimlerinde çok sayıda küçük buzul gölü ve bir dizi küçük buzul bulunmaktadır. Güneyde ise dağlar dik bir biçimde uzanarak Doğu Anadolu platosu ve Çoruh Vadisi ile buluşurlar. Güneydeki yükseklikler 200-1500 metre arasında değişmektedir.

Türkiye'nin en fazla yağış alan bölgesi olan Doğu Karadeniz Dağları'nda yıllık yağış miktarı 2 bin 500 milimetreye kadar çıkar ve deniz seviyesinden zirvelere gidildikçe ılıktan soğuğa değişen ısı farklılıkları görülür. Alanın değişik jeolojik yapısı ile alandaki yağış, yükseklik ve sıcaklık farkları yaşam alanlarında ve türlerde büyük bir çeşitliliğe neden olmuştur.

■ **Habitatlar:** Alan çok farklı yaşam ortamını birlikte barındırır. Bu yaşam ortamları kuzeyden güneye doğru şöyle sıralanmıştır: kayalık ve yer yer kumullardan oluşan kıyı ekosistemi, nemli akarsu bitki örtüsünün uzandığı akarsular, tarım alanları, alçalarda yaprak dökme ormanlar (kayın, gürgen, kestane, kızılğaç), daha yüksek rakımlarda iğne yapraklı ormanlar (doğu ladini, Doğu Karadeniz göknarı, sarıçam), karışık yüksek dağ ormanları, orman kuşağı

içinde ve orman sınırı üzerinde ormangülü (*Rhododendron* spp.) çalılıkları, turbalık alanlar, yüksek dağ çayırları, çok yüksek zirvelerde yer alan alpin göller ve sarp kayalıklar.

Orman kuşağı, alçak kesimlerinde artık yerini çay ve fındık bahçeleri bırakmışsa da daha dik ve yüksek yamaçlar çoğunlukla doğal yaşlı ormanlara ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.

Doğal orman kuşağının en alt basamağında yer yer 800-900 metre yüksekliğe kadar çıkan kestane (*Castanea sativa*) ve sapsız meşenin (*Quercus petraea* ssp. *iberica*) baskın olduğu geniş yapraklı ormanlar görülür. Bu ormanlarda adı gürgen (*Carpinus betulus*) ve doğu kayını (*Fagus orientalis*) da yer alır. Kestane ve meşe ormanlarının üstünde 1700 metreye kadar yükselen ve doğu kayınının baskın olduğu geniş yapraklı ormanlar büyük yer kaplar.

Doğu ladini (*Picea orientalis*) 900 metre yükseklikten itibaren doğu kayını toplulukları arasında yer yer gözükmeye başlar ve 1500 metreden itibaren geniş ve saf meşçereler oluşturur.

Orman sınırından sonra 1700-2000 metre arasında yaprak dökme türler ve *Rhododendron caucasicum* adlı orman gülünün baskın olduğu gür çalı toplulukları yer alır. Birçok endemik tür içeren yüksek dağ çayırları 2000-3100 metre arasında görülür. Yüksek dağ çayırlarının üzerinde yılın büyük kısmı karla örtülü sarp kayalıklar da nadir ve endemik bitkiler açısından oldukça zengindir.

Özellikle İkizdere – Çağırankaya küçük turba gölleri ve Soğanlı Dağları'nda yer alan Ağaçbaşı Yaylası turbalıkları nadir bitki türleri içerir. Dağ sırası boyunca kızılğacın (*Alnus glutinosa*) baskın olduğu nemli akarsu ormanları ve alüvyal ormanlar uzanır.

Türkiye'deki saf şimşir (*Buxus sempervirens*) ormanlarının en iyi örneklerinden birini içeren Fırtına Vadisi; İkizdere'nin üst bölümlerindeki Cimil ve Kabahor vadileri; deniz seviyesinde lokal olarak yetişen sarıçam (*Pinus sylvestris*) ormanlarını barındıran Hopa Çamburnu; Artvin

civandaki dağlar ve zirveleri (Şavval Tepe) ile doğal yaşlı ormanları oluşturan çok sayıda antikal nitelikte ağaçları içeren Gümüşhane Örümcek ormanları ekokoğrafya içinde alan benzersiz yaşam alanlarının örneklerindedir.

ÖDA'nın güney bölgesindeki yamaçlarda daha az nemli bir iklim görülür. Bu kesimde yine Karadeniz orman kuşağı bitkileri görülmekle birlikte yer yer Öksin ve İran-Turan bitkilerinin karşımı göze çarpar.

■ **Türler:** Çeşitli jeolojik özelliklerin bir araya geldiği, yükseklik farklılıklarının geniş bir çeşitlilik gösterdiği ve farklı iklim şartlarına sahip olan ekokoğrafya, birçok endemik ve dar yayışlı bitki, kuş, memeli, sürüngen ve çiftyaşamlı, içsu balığı, kelebek, kızıböceği türlerine ev sahipliği yapar.

ÖDA kriterlerinin sağlayan 159 bitki taksonuna ev sahipliği yapan alanda birçok endemik bitki türü bulunmaktadır. Bunlardan 21'i dünya üzerinde sadece buraya özgüdür: *Aethionema sintenisii*, *Alchemilla ancerensis*, *Alchemilla cimilensis*, *Alchemilla elevensis*, *Alchemilla hemisnica*, *Alchemilla ikizdereensis*, *Alchemilla kackarensis*, *Alchemilla trabzonica*, *Astragalus arakliensis*, *Barbarea integrifolia*, *Erodium hendrikii*, *Festuca pontica*, *Galanthus koeneniensis*, *Geranium davisianum*, *Onobrychis lasistanica*, *Rhodothamnus sessilifolius*, *Salix rizensis*, *Semperiolum furseorum*, *Senecio ovatifolius*, *Symphytum savvalense* ve *Verbascum decursivum*.

ÖDA, Çoruh Vadisi'yle birlikte özellikle süzülen yırtıcı kuşlar için küresel ölçekte önemli bir göç merkezidir. Bu çok özel coğrafya, dünyada yalnızca Kafkasya bölgesinde yaşayan dağ horozunun (*Tetrao mlokosiewiczii*) en büyük popülasyonlarını barındırır. Sakallı akbaba (*Cyapetus barbatus*), küçük akbaba (*Neophron percnopterus*), kızıl akbaba (*Gyps fulvus*), kara akbaba (*Aegypius monachus*), kaya kartalı (*Aquila chrysaetos*), küçük kartal (*Hieraetus pennatus*) ve büyük doğan (*Falco biarmicus*) gibi yırtıcılar için önemli üreme alanıdır. Alanda üreyen diğer öncelikli türler arasında urkeklik (*Tetraogallus caspius*), kadife ördek (*Melanitta fusca*) ve tuma (*Grus grus*) yer alır. Gümüş martı (*Larus cachinnans michahellis*) ve karagerdanlı dalgıç (*Gavia arctica*) ise alanın kıyı kesimlerinde kışlar.

Alanda nesli küresel ölçekte tehdit altında olan yaban keçisinin (*Capra aegagrus*) büyük bir nüfusu yaşar. Alacasansarın tehlike altındaki bir alttürü olan *Vormela peregusna peregusna* diğer bir öncelikli türdür. Fındıkfaresinin bölgedeki alttürü olan *Muscardinus auellanarius trapezius* Türkiye'ye endemiktir. Ekokoğrafya içinde basık burunlu yarasası (*Barbastella barbastellus*) Çamlıhemşin ilçesi civarında, Akdeniz nalburunlu yarasası (*Rhinolophus euryale*) ise Trabzon Beştaş, Bağışlı ve Çatak köyleri mağaralarında görülür.

Bölge özellikle barındırdığı dar yayışlı ve endemik sürüngen ve çiftyaşamlı türleri açısından oldukça önemlidir. Bu türler arasında çiftyaşamlılardan kafkas semenderi (*Mertensiella caucasica*) ve sürüngenlerden Klark kertenkelesi (*Darevskia clarkorum*), Hemşin yılanı (*Natrix megalcephala*), tosağa (*Testudo graeca*), Kafkas engereği (*Vipera kaznakovi*) ve Çoruh engereği (*Vipera pontica*) bulunur. Alan, ülkemize endemik Baran engereği (*Vipera barani*) ve Çoruh engereği (*Vipera pontica*) için küresel ölçekte önemlidir.

Bölgedeki akarsular, nesli bölgesel ölçekte tehlike altında olan deniz alması (*Salmo trutta labrax*) ve ülkemize endemik dere dokuzgözlüsü (*Lampetra lanceolata*) içsu balıklarına ev sahipliği yapar.

Ilıman kuşak orman ve alpin biyomlarında yaşayan endemik ve nesli tehlike altındaki kelebek türlerine ev sahipliği yapar. 26 kelebek taksonu ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. Bunlardan Kafkas fisto kelebeği (*Zerynthia caucasica*), beşparmakotu zıpzı (*Pyrgus cirsii*) ve apollo kelebeğinin endemik bir alttürünün (*Parnassius apollo trabzonus*) nesli tehlike altındadır. Torul çokgözlüsü (*Plebeius torulensis*) ise dünyada sadece bu bölgede yaşamaktadır.

Alan nesli tehlike altında olan *Cordulegaster insignis mzymtae* ve ülkemize endemik *Calopteryx splendens waterstoni* isimli kızıböceği alttürlerini barındırır.

■ **Alan Kullanımı:** ÖDA'daki başlıca insan faaliyetleri ormancılık, tarım, hayvancılık ve turizmdir. Bölgedeki yüksek zirveler ve yüzlerce yayla, yerli ve yabancı birçok turisti alana çeker ve bölge için önemli bir gelir kaynağıdır. Yaylalar hayvancılık faaliyetleri dışında mesire, sayfiye ve turizm merkezi olarak da kullanılmaktadır. Bölgedeki yaylaların 20 kadan yayla turizmi ve doğa sporlarının geliştirilmesi için turizm merkezi ilan edilmiştir. Son yıllarda artan talep nedeniyle yaylalara yol yapımı ve çok katlı betonarme ev ve tesislerde artış görülmektedir. Yaz aylarında yaylalar arası yollar yoğun trafikle sahiptir.

Ancılık bölgede gerçekleştirilen önemli ekonomik faaliyetlerden biridir. Ayrıca bölge halkı bazı bitki türlerini toplayarak gelir elde eder. Artvin Murgul ve Rize Çayeli çevresinde bakır

madeni işletmeciliği yapılır. Kıyı şeridinde yoğun olarak balıkçılık faaliyetleri yürütülür. Bölgede yoğun olarak memeli ve kuş avcılığı yapılır.

Bölgeye yoğun olarak fındık ve çay yetiştirilir. Aynı zamanda sebze ve meyvecilik de yapılır. Dağ silsilisinin Çoruh Vadisi'ne bakan kollarında zeytin ve turuncgiller yetiştirilir.

■ **Tehditler:** Bölgedeki plansız yapılaşma, alanı tehdit eden faktörlerin başında gelmektedir. Ayrıca nüfus artışı ve içgöç nedeniyle dar kıyı şeridinde aşırı yapılaşma son yıllarda hızla artmaktadır. Karadeniz otoyolu inşaatı alanın kıyı bölümünü büyük ölçüde tahrip etmiştir. Buna ek olarak yol inşaatında kullanılmak üzere açılan kum, çakıl ve taş ocakları bölgedeki biyolojik çeşitliliğe zarar vermektedir.

Bölgede planlanan kış sporlarına yönelik turizmin geliştirilmesi için çalışmalar, yeni yayla turizm merkezlerinin taşıma kapasitesi ve bölgenin zengin biyolojik çeşitliliğine özellikle de yaban hayatına vereceği zararlar göz önüne alınarak planlanmalıdır. Bunun yanında özellikle yaz boyunca neredeyse tüm yaylalarda şenlikler düzenlenmesi insan baskısını artırmakta ve ÖDA'daki doğal yaşam ve çayır-mera ekosistemleri için tehdit oluşturmaktadır.

Bölgedeki diğer sorunların başında akarsular üzerinde yapımı devam eden baraj inşaatları gelmektedir. Bunun yanında, onlarca barajın daha yapılması planlanmaktadır. Özellikle denizalasının göçünü olumsuz yönde etkileyecek ve bölgenin su dinamiğini değiştirecek olan bu inşaatlar bölgedeki sivil toplum kuruluşları ve artık ana gelir kaynağı turizm olmaya başlayan yöre halkı tarafından kabul görmemektedir.

Alanda son on yıla kadar sürdürülebilir olmayan ormancılık faaliyetleri uygulanmış ve özellikle doğal yaşlı orman varlığı üzerinde olumsuz bir etki yaratılmıştır. Son yıllarda bölgede koruma ağırlıklı sürdürülebilir ormancılık etkinlikleri yapılmaktadır. Özellikle Fırtına Vadisi'nde yapılan yasadışı şimşir kesimleri bölge ormanlarının eşsiz yapısına büyük zarar vermektedir.

Bölgede tanıma elverişli toprakların azlığı nedeniyle alçak kesimlerdeki ormanlar tahrip edilerek tarıma açılmıştır. Bölgede yoğun olarak yasadışı avcılık yapılmaktadır.

Türkiye'nin en büyük ve en önemli turbalık alanlarından biri olan Ağaçbaşı yaylasında yakacak ve ticari amaçla aşırı turba çıkarımı diğer sorunlardan biridir.

■ **Koruma Çalışmaları:** Ekokoğrafya içinde, milli park, tabiatı koruma alanı, tabiat parkı, tabiat anıtı, yaban hayatı geliştirme sahası, özel çevre koruma bölgesi, doğal ve arkeolojik sit alanı statülerinde çok sayıda koruma alanı bulunur. Ancak geniş yüzölçümüne sahip bu alanın büyük kısmı koruma altında değildir.

Alan sınırları içerisinde yer alan Altındere Vadisi, Kaçkar Dağları ve Hatıla Vadisi milli parklarının uzun devre gelişme planları hazırlanmaktadır. ÖDA içinde ayrıca Çamburnu ve Örümcek Ormanı tabiatı koruma alanları, Üzungöl Tabiat Parkı ve Özel Çevre Koruma Bölgesi, Rize Çamlıhemşin Kaçkar ve Artvin Yusufeli Çoruh Vadisi yaban hayatı geliştirme sahasları, yaşlı ağaçları içeren yaklaşık on tabiat anıtı ve birçok doğal sit alanı bulunmaktadır.

Bölgede uzun yıllardan beri birçok ulusal, bölgesel ve yerel sivil toplum kuruluşu doğa koruma çalışmaları yürütmektedir. Ulusal STK'lardan Doğa Derneği, WWF-Türkiye, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, TÜRÇEK; bölgesel STK'lardan KarDoğa Federasyonu, Yeşil Artvin Derneği, Karadeniz Çevre Derneği, Kaçkar Dağcılık Rafting İhtisas Kulübü gibi STK'lar bölgede çalışmalarına devam etmektedir.

Alanda özellikle Fırtına Vadisi üzerinde yapımı düşünülen baraj inşaatları başta yöre halkı, Çamlıhemşin ve Hemşin Vakti ile ulusal doğa koruma kuruluşlarının yoğun çalışmaları sonucunda engellenmiştir. Bu tepkilere ve mahkeme kararlarına rağmen bölgedeki akarsular üzerine baraj yapımı istekleri yoğun olarak gündeme gelmeye devam etmektedir.

Kafkasya Ekolojik Bölgesi çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Kafkasya Ekolojik Bölge Doğa Koruma Planı'nda en öncelikli bölgelerden biri olarak tespit edilen ekokoğrafya sivil toplum kuruluşlarının doğa koruma ve sürdürülebilir kaynak kullanımı çalışmaları 2004-2008 yılları arasında Kritik Ekosistemler Ortaklık Fonu (CEPF) tarafından desteklenmektedir.

Doğa Derneği, BTC Çevre Yatırımları Programı kapsamında RSPB ve BirdLife ortaklığında "Dağ Horozu Koruma Projesi" kapsamında bölgedeki dağ horozunun dağılımı ve sayılarının araştırarak türün korunması için Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile ulusal tür eylem planı hazırlanmıştır. Ayrıca, yöre halkının desteğiyle İkizdere ilçesinde her yıl Dağ Horozu Festivali düzenlenmeye başlamıştır.

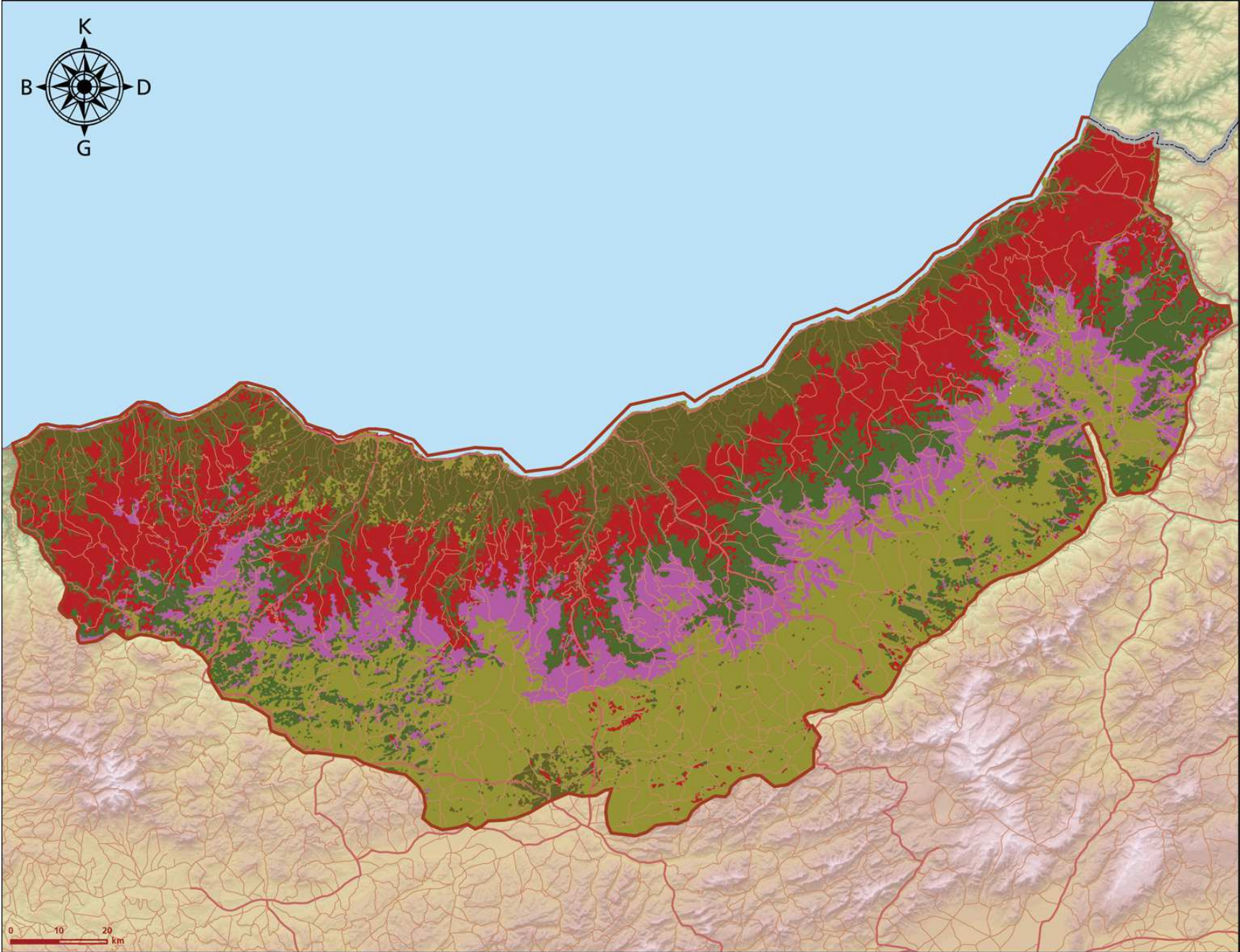
Verçenik Yaylası © Yıldırım Güngör

■ **Yerel İlgili Sahipleri**
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü; Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü; Artvin Orman Bölge Müdürlüğü; Trabzon İl Çevre ve Orman Müdürlüğü; Rize İl Çevre ve Orman Müdürlüğü; Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü; Erzurum İl Çevre ve Orman Müdürlüğü; Karadeniz Üniversitesi Orman Fakültesi Dekanlığı; Kafkas Üniversitesi Orman Fakültesi Dekanlığı; KarDoğa Federasyonu; Yeşil Artvin Derneği; Karadeniz Çevre Derneği; Çamlıhemşin ve Hemşin Vakti; Doğal Hayatı Koruma Derneği; WWF-Türkiye; Doğa Derneği.

■ **Oğuz Kurdoğlu, Yıldırım Lile**

Doğu Karadeniz Dağları ekocoğrafya bölgesi topografya haritası

Doğu Karadeniz Dağları ekocoğrafya bölgesi bitki örtüsü haritası

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
<i>Aethionema sintenisii</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Albizia julibrissin</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla tiryalensis</i>	I	0	-	NT	Var	A2
<i>Alchemilla akdaganica</i>	I	0	-	-	Var	A2
<i>Alchemilla ancerensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla ayazii</i>	I	0	-	-	Var	A2
<i>Alchemilla ayderensis</i>	I	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Alchemilla basakii</i>	I	0	-	-	Var	A2
<i>Alchemilla beyazoglu</i>	I	0	-	-	Var	A2
<i>Alchemilla cimilensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla daghestanica</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla elevitensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla hayirliogluorum</i>	I	0	-	-	Var	A2
<i>Alchemilla hemsinica</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla ikizdereensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla kackarensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla microscopia</i> - Doğu Karadeniz	0	0	-	VU	Var	B1
<i>Alchemilla oriturcica</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Alchemilla plicatissima</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla rizensis</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Alchemilla smirnovii</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla speciosa</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla stevenii</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Alchemilla trabzonica</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Alchemilla ziganadagensis</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Allium djimilense</i>	I	0	-	LC	Var	A2
<i>Allium ponticum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Arenaria pseudoacantholimon</i>	I	0	-	LC	Var	A2
<i>Arum orientale</i> ssp. <i>amoenum</i>	I	0	-	VU	Var	B1, B2
<i>Astragalus arakiensis</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Astragalus bachmarensis</i>	0	0	-	DD	Var	A2
<i>Barbarea integrifolia</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Betula browicziana</i>	I	0	NT	VU	Var	A1, A2
<i>Brunnera macrophylla</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Campanula latiloba</i> ssp. <i>rizeensis</i>	I	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Campanula seraglio</i>	I	0	-	NT	Var	A2
<i>Carex melanorrhyncha</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Carex pontica</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Centaurea hedgei</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Centaurea leptophylla</i>	I	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Cerastium lazicum</i>	I	0	-	NT	Var	A2
<i>Cicerbita boissieri</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Cirsium adjaricum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Cirsium munitum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Cirsium obvallatum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Cirsium pseudopersonata</i> ssp. <i>kusnezowianum</i>	0	0	-	VU	Var	B1, B2

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
<i>Consolida armeniaca</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Cousinia woronowii</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Crocus aerius</i>	1	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Crocus biflorus ssp. artvinensis</i>	1	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Cynoglossum holosericeum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Delphinium araraticum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Doronicum macrolepis</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Draba brunifolia ssp. armeniaca</i>	1	0	-	LC	Var	B2
<i>Dryopteris liliana</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Eleutherospermum lazicum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Elymus lazicus ssp. lazicus</i>	1	0	-	VU	Var	B1, B2
<i>Elymus longearistatus ssp. sintenisii</i>	1	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Elymus sosnowskyi</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Epigaea gaultherioides</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Epilobium colchicum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Erodium absinthoides ssp. latifolium</i>	1	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Erodium hendrikii</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Erysimum deflexum</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Euphrasia amblyodonta</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Festuca djimilensis</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Festuca lazistanica ssp. lazistanica</i>	1	0	-	NT	Var	B2
<i>Festuca paphlagonica ssp. villosula</i>	1	0	-	DD	Var	B2
<i>Festuca pontica</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Festuca sommieri</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Festuca xenophontis</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Galanthus koeneniensis</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Galanthus rizehensis</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Geranium davisianum</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Gypsophila tenuifolia</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Helichrysum artvinense</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Heracleum sosnowskyi</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Heracleum sphondylium ssp. artvinense</i>	1	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Herniaria argaea</i>	1	0	-	VU	Var	A1
<i>Hieracium amblylepis</i>	1	0	-	DD	Var	A2
<i>Hieracium djimilense</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Hieracium hypopityforme</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Hieracium insolitum</i>	1	0	-	LC	Var	A2
<i>Hieracium lazistanum</i>	1	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Hieracium microtum</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Hieracium rizeense</i>	1	0	-	-	Var	A2
<i>Hieracium spodocephalum</i>	1	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Hieracium subrosulatum</i>	1	0	-	DD	Var	A2
<i>Hypericum nummularioides</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Iris histrioides</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Iris lazica</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Lamium sulphureum</i>	1	0	-	DD	Var	A2

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
<i>Lilium ciliatum</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Lilium kesselringianum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Milium schmidtianum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Myosotis amoena</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Myosotis lazica</i> - Doğu Karadeniz	0	0	-	VU	Var	B1
<i>Myosotis platyphylla</i>	1	0	-	VU	Var	A1
<i>Narthecium balansae</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Nonea pulmonaroides</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Onobrychis araxina</i>	1	0	-	VU	Var	A1
<i>Onobrychis lasistanica</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Onosma circinnatum</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Onosma mirabilis</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Orchis stevenii</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Orobanche gamosepala</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Osmanthus decorus</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Papaver arachnoideum</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Papaver lateritium</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Pedicularis atropurpurea</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Potentilla dodsii</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Potentilla lazica</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Potentilla oweriniana</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Potentilla savvalensis</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Primula elatior ssp. pseudoelatior</i>	0	0	-	VU	Var	B1, B2
<i>Primula longipes</i>	1	0	-	NT	Var	A2
<i>Primula megaseifolia</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Quercus pontica</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Ranunculus dissectus ssp. rigidulus</i>	1	0	-	DD	Var	B2
<i>Ranunculus tempkyanus</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Rhaphicarpa medwedewii</i>	0	0	-	EN	Var	A2, B1
<i>Rhododendron smirnovii</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Rhododendron ungernii</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Rhodothamnus sessilifolius</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Ruscus colchicus</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Salix rizeensis</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Salix trabzonica</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Saxifraga artvinensis</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Scabiosa balianii</i>	1	0	-	DD	Var	A2
<i>Scrophularia capillaris</i>	1	0	-	DD	Var	A2
<i>Sedum euxinum</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Sempervivum furseorum</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Senecio inops</i>	1	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Senecio integrifolius ssp. karsianus</i>	1	0	-	VU	Var	B1, B2
<i>Senecio lazicus</i>	1	0	-	LC	Var	A2
<i>Senecio ovatifolius</i>	1	1	-	EN	Var	A1, A2
<i>Senecio trapezuntinus</i>	1	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Seseli petraeum</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	B1

Dağ horozu (*Tetrao mlokosiewicz*) © Ruedi Aeschlimann

Apollo (*Parnassius apollo trabizonus*) © Ahmet Baytaş

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
<i>Silene scythica</i>	I	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Stachys choruhensis</i>	I	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Stachys cretica ssp. trapezuntica</i>	I	0	-	LC	Var	B2
<i>Stachys rizeensis</i>	I	0	-	NT	Var	A2
<i>Symphyandra lazica</i>	I	0	-	DD	Var	A2
<i>Symphytum armeniacum</i>	I	0	-	CR	Var	A1, A2
<i>Symphytum longipetiolatum</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Symphytum savvalense</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Symphytum sylvaticum ssp. sylvaticum</i>	I	0	-	EN	Var	B1, B2
<i>Taraxacum fedtschenkoii</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Thlaspi sintenisii</i>	I	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Trifolium polyphyllum</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Vaccinium vitis-idaea ssp. vitis-idaea</i>	0	0	-	VU	Var	B1, B2
<i>Valeriana saxicola</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Verbascum decursivum</i>	I	I	-	EN	Var	A1, A2
<i>Verbascum eriorrhodon</i>	I	0	-	VU	Var	A1, A2
<i>Verbascum gracilescens</i>	I	0	-	EN	Var	A1, A2
<i>Veronica hispidula ssp. ixodes</i>	I	0	-	NT	Var	B2
<i>Veronica İwanensis</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Veronica telephiifolia</i>	0	0	-	VU	Var	A2, B1
<i>Zelkova carpinifolia ssp. yomraensis</i>	0	0	NT	EN	Var	B1
<i>Accipiter brevipes</i> - Avrupa	0	0	LC	VU	1500-3000 Birey (Göç)	A3, B3, C1, C3
<i>Aegolius funereus</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Aegypius monachus</i> - Avrupa	0	0	NT	LC	10 Çift (Üreme)	C1
<i>Aquila chrysaetos</i>	0	0	LC	LC	25 Çift (Üreme)	C1
<i>Bubo bubo</i>	0	0	LC	LC	3 Çift (Üreme)	C1
<i>Caprimulgus europaeus</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Dendrocopos leucotos</i>	0	0	LC	LC	Nadir (Üreme)	C1
<i>Dendrocopos medius</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Dryocopus martius</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Emberiza hortulana</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Falco biarmicus</i> - Avrupa ve Anadolu	0	0	LC	VU	5 Çift (Üreme)	B1, C1
<i>Falco peregrinus</i>	0	0	LC	LC	2 Çift (Üreme)	C1
<i>Ficedula semitorquata</i>	0	0	NT	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Gavia arctica</i>	0	0	LC	-	1011 Birey (Kışlama)	C1
<i>Gypaetus barbatus</i> - Akdeniz ve Anadolu	0	0	LC	VU	20 Çift (Üreme)	B1, C1
<i>Hieraaetus pennatus</i> - Avrupa	0	0	LC	LC	5 Çift (Üreme)	C1
<i>Lanius collurio</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Lanius minor</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Larus cachinnans michahellis</i>	0	0	LC	LC	7000 Birey (Kışlama)	B3
<i>Lullula arborea</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	C1
<i>Melanitta fusca</i> - Kafkasya	0	0	LC	(EN)	5 Çift (Üreme)	B1, B3, C1, C3
<i>Milvus migrans</i> - Avrupa	0	0	LC	VU	9069 Birey (Göç)	A3, B1, B3, C1, C3
<i>Neophron percnopterus</i> - Avrupa	0	0	LC	EN	25 Çift (Üreme)	B1, C1
<i>Phalacrocorax aristotelis desmarestii</i>	0	0	LC	LC	10 Çift (1968 Üreme)	C1
<i>Picus canus</i>	0	0	LC	LC	4 Çift (Üreme)	C1

Anzer Yaylası, *Lilium monadelphum* © Ali İhsan Gökçen

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
 <i>Pyrrhocorax pyrrhocorax</i>	0	0	LC	LC	Var (Üreme)	CI
<i>Sitta krueperi</i>	0	0	NT	(NT)	Var (Üreme)	CI
<i>Sylvia nisoria</i>	0	0	LC	LC	Nadir (Üreme)	CI
<i>Tetrao mlkosiewiczzi</i>	0	0	DD	DD	1500-2200 Birey (Üreme)	A4, CI
<i>Tetraogallus caspius</i> - Anadolu ve Kafkasya	0	0	LC	VU	100 Çift (Üreme)	B1, CI
 <i>Barbastella barbastellus</i>	0	0	VU	VU	Var	A1, CI
<i>Capra aegagrus</i>	0	0	VU	-	Var	A1, CI
<i>Chionomys gud</i>	0	0	NT	LC	Var	A4, CI
<i>Chionomys gud lasistanius</i>	0	0	NT	LC	Var	B2, CI
<i>Chionomys roberti</i>	0	0	NT	LC	Var	A4, CI
<i>Lutra lutra</i>	0	0	NT	-	Var	CI
<i>Lynx lynx</i>	0	0	NT	-	Var	CI
<i>Microtus majori</i>	0	0	-	LC	Var	A4, CI
<i>Miniopterus schreibersii</i>	0	0	LC	NT	Var	CI
<i>Muscardinus avellanarius trapezius</i>	1	0	NT	LC	Var	B2, CI
<i>Myotis blythii</i>	0	0	LC	LC	Var	CI
<i>Myotis brandtii</i> - Kafkasya	0	0	LC	LC	Var	B2, CI
<i>Myotis myotis</i>	0	0	NT	LC	Var	CI
<i>Rhinolophus euryale</i>	0	0	VU	VU	Var	A1, CI
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	0	0	NT	NT	Var	CI
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	0	0	LC	NT	Var	CI
<i>Rupicapra rupicapra</i> - Kafkasya	0	0	LC	(VU)	Var	B1, CI
<i>Sorex raddei</i>	0	0	LC	LC	Var	A4, CI
<i>Sorex satunini</i>	0	0	LC	LC	Var	A4, CI
<i>Tadarida teniotis</i> - Orta Doğu-Kafkaslar	0	0	LC	LC	Var	B3, CI
<i>Talpa caucasica</i>	0	0	LC	LC	Var	A4, CI
<i>Vormela peregusna peregusna</i>	0	0	VU	(VU)	Var	B1, CI
 <i>Mertensiella caucasica</i>	0	0	VU	-	Var	A1, A2, A4, CI
<i>Pelodytes causicus</i>	0	0	LC	-	Var	A4, CI
<i>Triturus karelinii</i>	0	0	LC	LC	Var	CI
 <i>Darevskia clarkorum</i>	0	0	EN	-	Var	A1, A4, CI
<i>Darevskia derjugini</i>	0	0	-	-	Var	A4, CI
<i>Darevskia mixta</i>	0	0	-	-	Var	A2, A4, CI
<i>Natrix megalcephala</i>	0	0	VU	-	Var	A1, A4, CI
<i>Testudo graeca</i>	0	0	VU	NT	Var	A1, CI
<i>Vipera barani</i>	1	0	-	NT	Var	A2, A4, CI
<i>Vipera erivanensis</i>	0	0	-	VU	Var	B1
<i>Vipera kaznakovi</i>	0	0	EN	-	Var	A1, A2, A4, CI
<i>Vipera pontica</i>	0	0	CR	-	Var	A1, A2, A4, CI
<i>Zamenis situla</i>	0	0	DD	LC	Var	CI
 <i>Lampetra fluviatilis</i> - Karadeniz	0	0	NT	-	Var	B3, CI
<i>Lampetra lanceolata</i>	1	0	-	(VU)	Var	A1, A3, CI
<i>Lampetra lanceolata</i> - İyidere	1	0	-	(VU)	Var	B1, B3, CI
<i>Salmo trutta labrax</i>	0	0	LC	(VU)	Var	B1, B3, CI
 <i>Anthocharis damone</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	B1
<i>Colias caucasica</i>	0	0	-	-	Var	A4, CI

Takson Adı	E	TE	Kırmızı Liste		Popülasyon Büyüklüğü	ÖDA Kriteri
			K	B		
 <i>Erebia medusa</i> - Balkanlar ve K. Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Euphydryas aurinia</i> - Kuzey ve Doğu Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI, CI
<i>Glaucopsyche alcon</i> - Kuzey ve Doğu Anadolu	0	0	NT	VU	Var	BI
<i>Glaucopsyche alexis</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Glaucopsyche arion</i> - Kuzey ve Doğu Anadolu	0	0	NT	EN	Var	BI
<i>Glaucopsyche nausithous</i> - Kuzeydoğu Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI, CI
<i>Hyponephele urartua</i>	I	0	-	-	Var	A2, CI
<i>Melitaea aurelia</i> - Kuzeydoğu Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Muschampia proteides</i> - Anadolu	0	0	-	EN	Var	BI, CI
<i>Nymphalis xanthomelas</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Parnassius apollo trabizonus</i>	I	0	VU	VU	Var	BI, B2, CI
<i>Parnassius nordmanni thomai</i>	I	0	-	-	Var	B2, CI
<i>Plebeius teberdinus nahizericus</i>	I	0	-	-	Var	B2, CI
<i>Plebeius torulensis</i>	I	I	-	-	Var	A2, A4, CI
<i>Polyommatus diana</i>	I	0	-	-	Var	A2, A4, CI
<i>Polyommatus merhaba</i>	I	0	-	-	Var	A2, CI
<i>Polyommatus poseidon</i> - Anadolu	0	0	-	EN	Var	BI, CI
<i>Polyommatus tankeri</i>	I	0	-	-	Var	A2, A4, CI
<i>Pseudophilotes bavius</i> - Anadolu	0	0	-	EN	Var	BI, CI
<i>Pseudophilotes vicrama</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Pyrgus cirsii</i>	0	0	VU	VU	Var	A1, CI
<i>Scolitantides orion</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Thymelicus acteon</i> - Anadolu	0	0	-	VU	Var	BI
<i>Zerynthia caucasica</i>	0	0	VU	VU	Var	A1, CI
 <i>Calopteryx splendens waterstoni</i>	I	0	-	VU	Var	BI, B2, CI
<i>Cordulegaster insignis mzymtae</i>	0	0	VU	(VU)	Var	BI, CI

Doğu Karadeniz Dağları © Ali İhsan Gökçen

Firtina Vadisi © Ali İhsan Gökçen